

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN, *Uşak İli Ağızları (Dil Özellikleri-Metinler - Sözlük)*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 2002, XV+396 s.

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN, *Dialects of Uşak Province (Characteristics of Language -Texts - Dictionary)*, TDK publications, Ankara 2002, XV+396 p.

Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR*

ÖZET

Bu yazıda Prof. Dr. Gürer Gülsevin'in *Uşak İli Ağızları* isimli çalışması üzerinde durulmuştur.

Çalışma, Ön Söz ve Giriş'ten sonra Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Cümle Bilgisi, Metinler ve Sözlük olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

Ayrıca, çalışmada ulaşılan yazı dilinden farklı özellikler Sonuç başlığı altında verilmiştir. Eserin sonunda da kaynaklar bulunmaktadır.

Ağız özelliklerinin yerini hızlı bir biçimde standart dile bıraktığı günümüzde, yapılan ağız çalışmalarının önemi çoktur. Eldeki eser de bu bakımdan son derece önemlidir.

Anahtar Kelimeler: ağız, ağız özellikleri, Uşak ili ağızları.

ABSTRACT

It is emphasized on the study of Prof. Dr. Gürer Gülsevin's *Dialects of Uşak Provinc.* in this article.

This work, after preface and introduction consist of five dections: phonetics, structure, clauses, texts and dictionary.

Apart from this, charecteristics which are different than the written language reached by this study is indicated under the heading of conclusion.

At the end of the book there is a source list.

Dialectic Works are very important in this days in which the dialectic shapes changes in to the standart language very quickly.

This book is very important in this point of view.

Key words: dialect, charesteristics of dialect, dialects of Uşak province.

Son yıllarda yapılan ağız çalışmaları hatırı sayılır ölçüde artmıştır. Anadolu ağızlarının sınıflandırılması da yapılmıştır; ancak, henüz bir Anadolu ağızları atlasımız, ne yazık ki, yoktur.

* Erzurum Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim üyesi.

Ağız araştırmaları tam bir saha çalışması gerektirdiği için ağız çalışması yapmak oldukça güç ve sabır isteyen bir iştir. Böyle olmasına rağmen aşağıda da açıklayacağımız nedenlerden dolayı ağızlarımız üzerine yapılan ve yapılacak olan her inceleme de son derece önemlidir.

Her ağız araştırması Türk dilinin ayrı bir problemine çözüm getirmekte ve dilimizin birçok bilinmeyen yönünü açığa çıkarmaktadır. Bu çalışmalara *Uşak İli Ağızları*'nın da eklenmesi son derece sevindiricidir. *Uşak İli Ağızları* Prof. Dr. Gürer Gülsevin tarafından hazırlanmış, TDK tarafından yayınlanarak konunun ilgilileri ile buluşmuştur.

Son derece büyük bir hızla gelişen ve değişen dünyada ağız özellikleri de yavaş yavaş yerlerini kültür diline bırakmaktadırlar. Böyle bir durumda ve zamanda yapılan ağız araştırmalarının önemi daha da artmaktadır. Anadolu ağızları çok zengin dil verimleri ile doludur. Öyle ki, Kaşgarlı'nın *Divanı*'nda geçen ama standart dilde bulunmayan bir kelimeye ya da yapıya herhangi bir Anadolu ağzında rastlamak mümkündür.

Ağız araştırması yapmanın önemini Prof. Dr. Gürer Gülsevin çalışmasının *Ön Söz*'ünde şöyle ifade etmiştir: “*Özellikle televizyon, şehirlere göç ve okullaşmanın yaygınlaşması gibi etkiler, Anadolu'daki çeşitli ağızları yok etmeye başlamıştır. Türk dilinin fonetik ve morfolojik tarihi açısından son derece önemli olan bu ağızların kaybolmadan önce ayrıntıları ile tespit edilebilmeleri, Türkolojinin öncelikli konusu hâline gelmiştir.*”

Araştırma, 56 yerleşim bölgesinden toplam 96 konuşmacıdan derlenen malzemeye dayanmaktadır.

Çalışma *Ön Söz* ve *Giriş*ten sonra *Ses Bilgisi*, *Şekil Bilgisi*, *Cümle Bilgisi*, *Metinler ve Sözlük* olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Ayrıca, çalışmada ulaşılan yazı dilinden farklı özellikler *Sonuç* başlığı altında verilmiş ve çalışmanın sonuna da faydalanılan eserlerin *Kaynakçası* konulmuştur.

Giriş bölümünde (s. 1-11) çok değişik nedenlerle ağız özelliklerinin yerlerini standart dile bıraktığı üzerinde durulmuş, araştırmada kullanılan materyal ve yöntem hakkında bilgi verilmiş, inceleme sonucunda Uşak ili ağızlarının üç ana ağız bölgesi olduğunun tespit edildiği ifade edilmiştir. Bu durumun özellikle şimdiki zaman ekinin çekimindeki farklılığa dayandığı belirtilmiştir. Yine aynı bölümde incelemede kullanılan transkripsiyon işaretleri ile inceleme yapılan her üç bölgenin listesi verilerek, *Uşak İlinin Tarihi ve Etnik Yapısı* ve *Uşak İlinin Fizikî Coğrafyası* başlıkları altında söz konusu ilin tarihi ve coğrafyası hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde (s. 12-79) *Ses Bilgisi* başlığı altında ünlü ve ünsüzler ile bu seslerin türleri verilmiş, *Ses Değişmeleri*, *Ünlü Değişmeleri* ve *Ünsüz Değişmeleri* başlıkları altında ise söz konusu hâdiseler detaylı olarak incelenmiş ve zengin örnekler ile ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde (s. 80-180) Uşak ili ağızlarının şekil bilgisi verilmiştir. *Şekil Bilgisinin* birinci bölümü *Eklere*, ikinci bölümü de *Kelime Çeşitlerine* ayrılmıştır. Eserde en çok dikkat çeken bölümlerin başında belki de bu bölüm gelmektedir. Dilimizdeki ekler konusunda üçüncü bir kategoriye ihtiyaç olduğu her zaman ifade edilir ve bu gerçek araştırmacıların çoğu tarafından da kabul edilir. Fakat çalışmasında ekleri bu şekilde tasnif eden belki de ilk araştırmacı Prof. Dr. Gürer Gülsevin'dir. Araştırmacı yaptığı tasnifte yapım eklerini iki bölüme ayırmıştır. Prof. Dr. Gülsevin, bu durumu çalışmasının *Giriş* bölümünde şu şekilde ifade etmiştir: “**Şekil Bilgisi** bölümü yazılırken, Türk dilinin ihtiyacından dolayı yapım eklerini de ikiye ayırarak, ekleri toplam üç ana başlık altında vermeyi uygun bulduk...” Ekler konusunda araştırmacı tarafından yapılan tasnif şöyledir:

1. Çekim Ekleri

1.1. İsim Çekimi

1.2. Fiil Çekimi

2. Yapım Ekleri

2.1. Görev Değiştirici Ekler

2.1.1. Asıl Görev Değiştirici Ekler

2.1.1.1. Fiilimsiler

2.1.1.2. Çatılar

2.1.1.3. +ki İlgi Eki

2.2. Çekim Eklerinin Görev Değiştirici Ek Olarak Kullanılışı

2.2. Kelime Yapıcı Ekler

2.2.1. Asıl Kelime Yapıcı Ekler

2.2.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler

2.2.1.2. İsimden Fiil Yapan Ekler

2.2.1.3. Fiilden İsim Yapan Ekler

2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler

2.2.2. Görev Değiştirici Eklerin Kelime Yapıcı Ek Olarak Kullanılışı

Yapılan bu tasnif doğrultusunda Uşak ili ağızlarının ekleri bütün yönleri ile incelenmiştir. *Kelime Çeşitleri* başlığı altında da sözcük türlerinin tamamı üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölüm (s. 181-186) *Cümle Bilgisi*'ne ayrılmıştır. Bu kısım da çalışmada dikkati çeken bölümlerdendir. Çünkü, genelde, ağız incelemelerinde

cümle bilgisi üzerinde pek durulmaz. Prof. Dr. Güsevin, *Cümle Bilgisi* konusuna başlarken şu bilgileri vermiştir: “Uşak ili ağızlarının, aydın konuşmamıza göre en az farklılığı olan bölümü, cümle bilgisi konusudur. Soru cümlelerindeki “mI” morfeminin kullanıldığı yer dışında pek farklılık tespit edilememiştir. Aydın konuşmamızdaki cümle tipleri Uşak ili ağızlarında aynen görülür.” Daha sonra Prof. Dr. Gülsevin, cümle konusunu *Yüklem Türevi ve Anlamına Göre Cümleler, Soru Cümlesi, Yüklem Yerine Göre Cümleler* ana başlıkları altında incelemiştir.

Sonuç bölümü (s. 197-195) iki başlık altında işlenmiş *Uşak İli Ağızlarının Ortak Karakteristik Özellikleri* ve *Uşak İli Ağız Bölgeleri* başlıkları altında Uşak ili ağız özellikleri, yazı dilimiz ile karşılaştırılarak ulaşılan sonuçlar örneklerle ortaya konulmuş ve Uşak ili ağızlarının üç ana ağız bölgesinin dil özelliklerini gösteren bir tabloya yer verilmiş; bölümün sonuna da Uşak İli Ağız Bölgeleri Haritası konmuştur.

Dördüncü bölümde (s. 196-368) üç ayrı ağız bölgesinden 96 kişiden yapılan derleme sonucunda elde edilen metinler transkripsiyonlu bir biçimde ağız bölgeleri de dikkate alınarak verilmiştir.

Beşinci bölümde (s. 369-391) yazı diline göre farklı özellikte bulunan kelimeler ile türemiş kelimeler yer almaktadır. *Sözlükte* yer alan kelimelerin bir kısmı *Derleme Sözlüğü*nde olmayan kelimelerdir. Söz konusu kelimenin anlamının yanında metinlerde geçtiği yerler de gösterilmiştir. Ayrıca, bazı kelimelerin çekime girmiş şekilleri ile birleşik yapı ile gösterilen kelimeler hakkında Prof. Dr. Gülsevin şunları söylemektedir:

“Bazı durumlarda, kelimenin kök veya tabanını yalın olarak madde başı göstermek uygun olmadı. Eğer çekimlenmiş durumu kelimenin kök veya tabanında değişiklik yapmış ise, madde başına çekimlenmiş halleri ile alındı. Bazen de, madde başı durumundaki kelimenin ilk sesi, herhangi bir benzetme

sonucu değişmiş şekli temsil ediyorsa, parantez içinde, durumunu açıklayan birleşik yapı ile gösterilmiştir.”

Araştırmanın sonunda ise eserde faydalanılan çalışmaların *Kaynakçası* yer almaktadır.

Bu güzel çalışmayı konu ile ilgili olanlara kazandırdığı için Hocamız Prof. Dr. Gürer Gülsevin’e teşekkür ediyor ve kendilerini kutluyoruz.